

EESTI
A 無 O

SÕNUMI
TOOJA

Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi infoleht
Ilmub 1989. a. jaanuarist.

Nr. 23-24 Detsember 1989 Hind 40 kop.

BIDJA DANDARON

14. XII 1914 –

26. X 1974

Usun, et kõik elav täiustub pidevalt, nagu otsatu taevas.
Usun, et täiustumist saadab vankumatu põhjuse ja tagajärje seadus.

Usun, et täiustumise teel vabanevad ebatäiuslikud olendid karmast pikkamööda ja ükshaaval.

Usun, et täiustumine toimub lõputute ümbersündide teel, seepärast ma usun, et kõik olendid kõikjal ja alati on nagu mu ema.

Ma usun, et inimene, kellel on teadvus ja vaba tahe, on kõigi sansaara olendite täiuslikkuse piir.

Usun Jumalat, kelle olemus on surelikule tundmatu.
Usun, et Ta on puhta olemise olemus, kõikide tõdede tõde.

Samuti usun Buddha tõelisi kuulutajaid, kehalise, sõnalise ja meelelise teadmise levitajaid, 84 tuhande õilsa õpetuse tõelise olemuse lähteid. Püüan mõista kümne ilmakaare ja kolme aja kõikide Bodhisattvate-Mahasattvate sisimat mõtet.

Usun suurt ja üliväärtuslikku Õpetajat, kes näitas mulle püha teed Nirvaanasse.

Usun Jumalat.

Usun jumalikku Ilmutust.

Usun Budha õpilasi.

Usun Nirvaanat kui ebatavalise jumaliku olemise asupaika.

Usun Suurvaime — tõelise õpetuse hoidjaid.

Ma soovin ilmutust: missugune peab olema annetaja? — ja tahan saada niisuguseks.

Kõikide olendite vabastamise nimel keskendun Buddhale ja heategudele.

Saagu minust allikas, mis levitab elavatele tõelisi teid: puhastugu igaüks omal viisil!

ALEKSANDER PJATIGORSKI Dandaroni Lahkumine (Reministsents)

Põhja budismi mongoli jooga-traditsiooni hiilgav pärija ning samaaegselt vene klassikalise budoloogia andekas edasiviija Dandaron suri 26. oktoobri hommikul 1974. a. oma kolmanda, sedapuhku viieaastase vangistuse ajal parandusliku töö laagris Baikali ääres (kuuldavasti imeväärses paigas) kuuekümnenda aastavastusel. Kogu oma elust veetis ta vanglates ja laagrites 22 aastat.¹ Nõnda lõppes „Dandaroni epopöa“ — tema „budistliku protsessi“ lugu, mis toimus 1972. aasta lõpul ja mille tulemusel talle määrati viis aastat; neli tema õpilast pandi aga vaimuhaiglasse (praegu on kõik neli väljas). Ajakirjandus (muidugi mitte NL-s — Toim.) valgustas protsessi laialdaselt, ka Dandaroni surm ei jäänud märkimata, seepärast ei hakka ma neist siin pikemalt kirjutama. Juttu tuleb muust, mis tundub mulle nüüd, pärast tema surma väga oluline just seoses tema elu ja surmaga.

Märkmeid sellest imepärasest inimesest tahaksin alustada looga ühest väga kummalisest nähtusest, mis eksisteeris Venemaal umbes 50—60 aastat ja mida ma tähistaksin mitte vähem kummalise sõnaga „impeeriumikultuur“ (just impeeriumi-, mitte imperaatorlik kultuur). See nimetus on tinglik. Keiserliku dünastiaga pole sel rohkem pistmist kui ampiristiili nimetusel ja see eeldab kindla, ehkki puhtelitaarse, kuid sealjuures üsna avara, a v a t u d ja absoluutselt ülerahvusliku kultuurikeskkonna olemasolu. Selle keskkonna kujunemist ja arengut ei tahetud pikka aega näha, sest seda varjasid tülikad sildid „sakslane“, „venelane“, „poolakas“, „juut“, „kalmõkk“², „teiseusuline“³. Seda kohutavat nimetamishaigust ei suutnud vältida isegi tolle aja suurskulptorid, isegi Dostojevski, isegi Tšehhov, kelle eluaegu „impeeriumikultuur“ kujuneski selleks, mis ta on.

Nähtuse olemus on järgmine: millised kummalsed, ja tundub isegi, et konkreetse sisu põhjal vene kultuurile võõrad nähtused selle perifeerias ka ei ilmunud, missugused ootamatud impulsid väljaspool selle põhikulgu ka ei tekkinud, igal juhul „imendusid“ need temasse, sulasid kokku tema üldise vooluga, andes talle erilise universaalsuse ja mitmepalgelise. Ta ei peletanud midagi eemale, vaid püüdis võtta kõik vastu kui oma (kuigi ainult kõrgemal, oma eksistentsi eliit-tasemel).

Tõesti, kui eakas Ossip Mandelštam naases oma „budistlikku Moskvast“ (väljend, mida ta kasutas enam kui üks kord)⁴, siis noor Bidja Dandaron alles aias teele veel mitte „debudistiseeritud“ Leningradi — budoloogide tagakiusamine algas alles paari aasta pärast.⁴

Agas kui Dandaron sündis, oli budistlik tempel Petrogradis, mis ehitati burjaadi ja kalmõki karjuste ning õigeusklike akadeemikute rahade eest, juba valmis.⁵

Kuid läheme veel kaugemale tagasi, hüppame üle kolmvee-

rand sajandi, ja me avastame, et põhja budismi hakati Venemaal uurima peaaegu samaaegselt maailma budoloogia hälli Inglismaaga. Kas poleks kena ette-kääne tulla jälle tagasi igihalja vene prioriteedi teema juurde? Sest just Nikolai I enda ja mitte mingisuguse Wilhelm IV⁶ alama-tena alustasid Jakob Schmidt ja Anton Schiefner tiibeti ja mongoli budistlike tekstide tõlkimist,

ooni ja filosoofiat. Ja mitte päris-maalastest informantide, vaid kolleegidena. See polnud venestamine, assimileerimine ega absorbeerimine — ükski neist süngetest, tobedatest terminitest pole siin kohane. Siin lihtsalt toimus juba täiel määral eliit-kultuur. Ainult selle sees sai tek-kida vene teaduslik budoloogia terve plejaadi kuulsate nimede-ga: Minajev, Vassiljev, Pozdne-

Dandaroni Õpetaja (vasakul) ja isa (paremal).

seletamist ja väljaandmist. Nad olid ju sakslased, eks tundu nii? Aga selles just asi ongi, et nad pole ei venelased ega sakslased, vaid selle eliitkultuuri esimesed teadaandjad, mis imes endasse ahnelt kõiki saavutusi, hoolimata keelest ja päritolust (juba tolal sai alguse vene polüglotism, mille juured on vene-prantsuse ja vene-saksa kakskeelsuses).⁷

Veidi hiljem (kaugemale tagasi pole meil kuskile minna ja tuleb „naasta ettepoole“), mõõdunud sajandi 50.—60. aastatel, publitseeriti loomulikult õigeusklikus ja lisaks veel Keiserlikus Teaduste Akadeemias esimesed Dandaroni kaasmaalaste ettekanded elavast budismist. Läks veel 20 aastat, kui burjaadid ja kalmõkid, jäädes burjaatideks ja kalmõkkideks, hakkasid selgitama õigeusklikele, luteriusulistele ja isegi usmatutele vene professoritele budistlikku religi-

jev, Oldenburger, Tsöbikov, Šišerbatskoi, Obermiller, Vostrikov... See kultuur ei kartnud budismi ega muutnud seda imeasjaks turistide jaoks; budism lihtsalt sai tema faktiks, tema fenomeniks.⁸

Kui Dandaron 4- või 5-aastaselt kuulutati ühe surnud budistliku pühamehe ümbersünniks ja Burjaatia vaimulikuks juhiks, hukkus Petrogradis noor Rosenberg: ta kas uppus hilissügisel Soome lahel paadiga sõites, suri tüüfusessse või hukkus tulekahjul — juba 1921. a. oli raske kindlaks teha, mis põhjusel unikaalse teose „Budistliku filosoofia probleemid“ autor suri 1919. või 1920. a.⁹

„Lahedatel“ 20. aastatel, mil burjaatia budism nagu ka vene õigeusk elas üle uuenemise ja vaimuliku hierarhia kollektiivismi lainet (mis ei seganud 30. aastatel „kuluarvesse kanda“ nii

uusi kui ka vanu), õppis poisike Dandaron laamade juures tiibeti ning vanamongoli joogat ja meditatsiooni. Sel ajal tema vaimne õpetaja, suurim budistlik müstik, Tšedenov, ja ta isa, viimase lähim kaaslane, olid juba hukku-nud või kadunud Burjaatiast, kuid akadeemik Fjodor Ippolitovitš Šišerbatskoile, veel Leningradi Budistliku kultuuri Instituudi direktorile, pakuti lahkelt abiliseks tubliit, lihtsat, nakk-kuube kandvat noormeest.

Kui noor Dandaron lõpuks „õiglasele“ 30. aastatel tuli Leningradi õppima, tõi ta endaga kaasa erakordsed võimalused budoloogia arenguks. Jälle, nagu „hõbedastel kümnendatel“, tuli tiibetlik Mongoolia õpetama ja õppima... Dandaron teadis tant-ristliku budismi kohta juba siis väga palju, mitte üksnes tänu loomupärasele andekusele ja harukordsele budoloogilisele intuitsioonile, vaid ka tänu vara-semate õpingute kestel omandatud tohutule pagasile. Mandelš-tam oli juba õnnelikult „ära sõitnud“ oma „budistlikust Moskvast“, aga budoloogilises Leningradis läks elu nii imeli-kuks, et isegi põlised leningrad-lased enam midagi ei jaganud, mis siis veel rääkida külalisest Taga-Baikalimaalt. Ma ei tea, kas Dandaron jõudis kahe aasta jooksul midagi „jagama“ hakata, kuid ta jõudis palju ära teha oma budoloogilise eruditsiooni täiendamiseks, kui mitte rääkida tema suurepärasest vene keelest. Isegi kui ta oleks jaganud, vae-valt oleks see teda aidanud, kui ta 37. aasta lõpul areteeriti budistliku spiooni või konspiraa-torina. Obermiller oli selleks ajaks juba tiisikusse surnud, Vostrikov aga võeti kinni pea-aegu üheaegselt Dandaroniga. Budoloogiasse jäi Šišerbatskoi ükski. Burjaatias tampsis kohalik progressiivne noorsugu puruks kõik, mis oli alles jäänud kloostritest ja palvelatest. See, mis jäi järele munkadest, laamadest, sõitis... Tõsi küll, Taga-Baikali-maast ida poole palju enam ei sõida. Vaikne ookean tuleb vastu. Kuid võib ju ka põhja poole, geograafia koha pealt ei ole me dogmaatikut. Siiski jäid mõned neist ellu.

Vanglas Dandaroni piinati kohutavalt. Järgnes laagrite nalg ja pakane. Edasi tilluke „aken“ — vähem kui tunda vabadust sõja järel ja siis, tuntu kaskkirja alusel, uuesti vangistus. Ja nõnda 50-ndate keskpaigani. Kogu see aeg — enam kui 18 aastat — mõtisklused budistlikust filosoofiast, palvete lugemine, jooga-praktika. Ja kõik see laagrielu projektisioonis. Keda siin kõike polnud: kommuniste, esseere, valgeid, punaseid, musti, kollaseid. See polnud enam vene, vaid maailma impeeriumi mikropro-totüüp. Ja sugugi mitte nii „mik-ro“. Budistlikule tegevusele aitas kaasa õnnelik juhus. Peale Kvantungi armee purukslöömist 45. aasta suvel, võeti „lennult“ kinni laamasid mingist, just nagu vastupanu osutanud kloostrist. Need, kes jõudsid laagrisse, said pikkadeks öödeks ja päevadeks

Dandaroni vestlus- ja töökaaslasteks. Nende ümber kujunes pikkamööda omamoodi budistlik ring, jällegi sama kirju, nagu võis olla vaid tolleaegne laagri. Siia kuulus endine Punase Professore Instiituudi professor, endine saksa ajakirjanik, endine oblasti-komitee sekretär, endine... Nende tollases „olevikus“ (aga peale oleviku polnud siis ju mitte midagi) oli see kõik äärmiselt tõsine. Nad tegelesid budistliku filosoofia ja joogaga ja, mis peamine — omaenda elu ja olukorra mõtestamisega budistliku filosoofia ja jooga tähenduses. Dandaron juhendas neid õpinguid mitu aastat. See ei olnud budistlike põhimõtete ega eetiliste ideaalide järelekatsumine; see oli pigem erilise kogemuse, mida inimesed teostasid iseendaga, sest vaid selline kogemus on praktilise budismi olemuseks (eksperiment kellegi teise peale iseenda, on budistlikus eetikas absoluutselt lubamatu, olgu see siis füsioloogiline, eetiline või sotsiaalne eksperiment). Meenutades laagrit, kordas Dandaron sageli, et sünnist sündi rändavale budistile on väga kasulik sündida Venemaal. Ja lisas naerdes: „Pange tähele, ma ütlesin „budistile“, mitte „budistidele“.“ See on väga oluline parandus. Kuni Dandaron oli laagris, ei toimunud venebudoloogias midagi. Štšerbatskoi oli ammu surnud, Vostrikov ammu laagris hukkunud.

50. aastate keskel toimus peaaegu üheaegselt kaks sündmust. Peale rännakuid laagrites naases Venemaale Dandaron. Peale rännakuid mööda Indiat, Sise-Aasiat, Hiinat, Euroopat ja Ameerikat naases Venemaale Juri Nikolajevitš Roerich — väljapaistev budoloog, fenomenaalne Tiibeti ja Mongoolia tundja. Hämmastav, et tema esimesi kü-

simusi mulle, sellal tema õpilasele ja teenistuslikult alluvale, oli: „Kas te tunnete Dandaroni?“ Vastasin, et eitunne. Juri Nikolajevitš naeratas ja ütles: „Aga mina tunnen.“ Ja äkki tekkis budoloogia jälle, nagu mitte kunagi varem või, nagu just kunagi varem. Hakati tõlkima ja välja andma budistlike tekste. Ilmusid uued tõsised artiklid, mis käsitlesid budistliku religiooni, metafüüsika ja psühholoogia kõige keerukamaid probleeme. Budismi probleemidega ei tegele- nud ainult noored indoloogid, vaid ka noored sinoloogid, tei- lonoloogid, vietnamistid (vanu ei olnud ju). Dandaron sõitis Moskvasse ja Leningradi harva. Ta töötas palju, kirjutas, tõlkis tiibeti keelest, seletas tekste, kirjeldas ning süstematiseeris käsi- kirju ja ksülograafe.

Me ei saanud Roerichiga koos olla kolme aastatki. Too rändaja suri enneaegselt südamerabandusse. Ma ei tea miks, kuid peale tema surma sain aru, et budoloogia ilma budismita on peaaegu võimatu, igatahes väga vaevaline (see seisukoht on subjektiivne ja kehtib võib-olla ainult ühe inimese kohta). Teine rändaja aga jätkas tööd. 60. aastate keskpaigast alates tegeleb Dandaron budistliku filosoofia põhiliste seisukohtade seletamisega kaasaegse filosoofia ja teaduse rikastamiseks ja arendamiseks. Samaaegselt tegeleb ta mitme kaasaegse filosoofia ja teaduse põhipostulaadi tõlgendamise, et neid teadvustada budistlikus vaimus, ja mõtestada traditsioonilist budistlikku metafüüsikat uut moodi. Visalt ja üksikasjaliselt selgitab Dandaron ka budistliku meditatsioonipraktika põhilisi seisukohti. Pikkamööda tulid õpilased — Leningradist, Moskvast, Baltikumist, Ukrainast, Burjaatiast. Ta armastas öelda, et mitte nemad ei tule te-

ma juurde Ulan-Udesse, vaid budism läheb Läände. Ja ta ütles veel midagi, mis võib esmapilgul tunduda imelikuna, kuid on tegelikult ülimal määral seotud budismi enda relativistliku vaimuga: just Dandaron, kes oli nii tihedalt seotud põhja budismi iidse aluspõhjaga, väitis, et budismil pole kohta ja aega, epohhi, et budism rändab, tundmata rahvaid, maid ja kliimavõtmeid, renessansse ja dekadentse, ühiskondi ja sotsiaalseid gruppe. See ei tähenda, nagu eitaks budism kõike seda — budism ei eita midagi. See tähendab vaid seda, et budism ei tunne seda, see pole tema asi. Vtase iseloomulik Burjaatia kohalike võimude suhtumises Dandaroni oli tõik, et nad vihkasid teda just kuulumise pärast nendele vaimuliku traditsiooni, sellesse traditsiooni, mida nad ise eitasid. Mis puudutab tema sõnumi teist, tähtsamat külge — budismi filosoofilise universalismi kuulutamist, siis selleni nad lihtsalt ei küündinud, kuna nad olid traditsiooni hüljanud. Dandaron oli nagu elav meeldetuletus nende taganemisele endisest kultuurist ja võimetusele omaks võtta mingit uut, kuigi tal endal sügavalt positiivse meelelaadiga inimesena ei tulnud mõttessegi neid selle eest süüdistada. Kui Dandaron ehitas 70. aastate algul sõprade abiga oma kodukohta,

Kizingasse mälestussambad (nn. „stuupad“) oma õpetajale ja isale (ta ema suri 1971. aastal ligi saja aasta vanusena), hävitasid ta kaasamaalased need mõlemad hirmsas vihas; niivõrd janunesid nad oma uue ja olematu ebamäärase samastumise järele ei burjaatide ega venelastega.

Ja siis — 1972. aasta sügis. Uus areteerimine. Protseß. Laager. Surm. Nõnda lahkus Dandaron sellest sünnist ja võimalik, et ka sellest kohast.

Dandaronil õnnestus olla praegusel Venemaal üheaegselt õpetlane-budoloog, budistlik filosoof ja budistlik joogi. Tähen- dab — see on võimalik.

¹ Üks prantsuse ajakirjanik, kellele ma sellest rääkisin, ütles, et paljad numbrid ei ütle talle midagi, ja ta tahab teada, kas see on palju või vähe kohalikes mastaaipides. Ma vastasin, et see on ka „kohalikes“ täiesti piisav, ja et ta peaks mõtlema neist asjadest veel enne oma maostlike ideaalide (ta usub nendesse hardalt) „pehmet realiseerimist“.

² Tuletage meelde Puškini „и апыр чтеи, каамак“. Arvan, et Puškin oli sellise kultuuri ideaalne eelkäija.

³ Ma ei saa siin jätta märkimata, et Mandelštamile tähendas see „temale harjumuspärase kultuurinormide kadumist“. Niisugune on selle kujundi tõlgendus N. Mandelštami memuaarides.

⁴ Siin tuleb meelde veider episood Joice'i raamatust „Kunstniku portree nooruses“.

⁵ Iiri nationalistid kisasid siis Dublini teatris: „Me pole budistid!“ Juba siis (või a li e s siis) oli budism, mida nad ei tund- nud, neile vihatud Briti imperiumi kultuurimahutavuse ja vaimse (ainult vaim- se) sallivuse sünonüümiks.

⁶ Praegu asub Templis Evolutsioonilise Morfoloogia Laboratoorium, kus prepa- reeritakse loomi. See pole öeldud ödu- seks, vaid naeruks. Igasugune „akultuur“ loob ebatäielikult oma sümbolikat. (Kuuldavasti on nüüd otsustatud tempel taastada — Toim.)

⁷ „Kelle all“ (inglise keelde tõlkimatu väljend!) alustas oma tööd Nepaalis esi- mine inglise budoloog H. G. S. (1800—1894).

⁸ Kunagi, palju hiljem, küsis üks vene aadlik akadeemik Štšerbatskoilt, miks tema, vene aadlik, kirjutab oma töid ing- lise keeles. Štšerbatskoi vastas, et kirjutab neid ainult niisuguste vene aadlike jaoks, kes oskavad inglise keelt. Eks ole see imperiumikultuurile loomulik „refleks“!

⁹ Ametlikult õigeusklikul Taga-Baikali- maal oli mitte vähem kui sada budistliku kloostrit, mille ametlik südametunnistuse- vabadus hiljem nagu keelega ära limpsas.

¹⁰ Hiljuti avastatud arhiividokumentide põhjal on selgunud, et Rosenberg jõudis 1919. a. sügisel Eestisse. Mõnedel andme- tel suri ta 26. novembril Tallinnas süda- merabandusse ja maeti Kopli kalmistule. Dokumentaalselt tõestust tema surma koh- ta Tallinnas aga pole. — Toim.

Tõlgitud ajakirjast „Континент“, 1975. ak., lk. 151—159. Tõlge on „Sõnumitoo- jas“ avaldatud autori nõus- olekul. Vene keelest tõlkinud MÄRT LÄÄNEMETS.

Veel Dandaronist

Märt Läänemets. A. Pjati- gorski kirjutab, et Dandaroni protsessi valgustati ajakirjandu- ses laialdaselt. Meil pole sellest vist küll eriti palju juttu olnud. Kas võiksid selle looga seotud üksikasju pisut täpsustada?

Linnart Mäll. Dandaron oli Burjaatia troonipärija. Tema õpetaja Tšedenov rajas 1920. aastal Kizinga kandis Tiibeti eeskujul Burjaatia teokraatliku riigi ning määras oma järeltulija- jaks Dandaroni. Burjaatia riik hoidus sekkumast vene punaste ja valgete omavahelisse kähm- lusse, kuid see ei päästnud teda purustamisest. Burjaatia võimu- dele oli Dandaron kogu aeg pin- nuks silmas, kuna rahvas pidas temast väga lugu. Protsessi val- mistati väga põhjalikult ette. Võimude apluss kasvas veelgi ja selle protsessiga taheti hävitada budoloogia kogu NL-s. Seda nad siiski ei suutnud. Kohtuni õnnestus neil tuua vaid kaks va- letunnistajat. Tänu advokaat Nimirinskaja erakordselt julgele käitumisele õnnestus kohtus kõik valetunnistused ümber lükata. Seepärast tundus kohtuotsus ise-

gi seal ootamatuna. Ühe vale- tunnistaja ajas advokaat oma küsimustega niivõrd segadusse, et see puhkes hüsteeriliselt nut- ma, mõistes oma vahelejäärmist. Muide, panite tähele advokaadi nime, mis tähendab „leppimatu“. Solženitsõn on kusagil kirjuta- nud, et poliitilistel protsessidel osalenute nimed on alati palju- tähenduslikud. Palun: süüdistuse peauuriia Hamajev, prokurör Baiborodin. Burjaatia peaproku- rör, kes oli lõpuks sunnitud paljudele teatama, et süüdistus nende vastu on maha võetud, kandis nime Fortuna.

M.L. Kas puutusid ka ise protsessiga otseselt kokku?

L.M. Muidugi. Viibisin just protsessieelsel suvel Burjaatias ekspeditsioonil. Kuna olen eel- kõige budoloog, pidin samuti kuuluma hävitamisele. Minu eeliseks oli see, et elasin teise liiduvabariigi territooriumil. Ju- ba tol ajal oli prokuratuuril raske uurimist ühest liiduvabariigist

teise üle kanda. Sellepärast püüdsid nad mind algul Burja- atiasse meelitada, kui ma sinna ei sõitnud, lasti lahti jutt, et Mäll varjab ennast. Kui nad nägid, et protsess ei suuda üleliidulist ula- tust võtta, hakkasid nad mind hoopis ignoreerima ja ei saanud kohtukutsetki, kuna teadsid, et minu tunnistused ei tööta nende kasuks. Advokaadi palvel sõitsin ise Ulan-Udesse. Enne tunnis- tuse andmist püüti mind seal kinni võtta. Jällegi tänu advokaadi julgusele ma siiski sain anda oma tunnistused. Pärast seda Hamajev ähvardas, et mak- sab mulle kätte. Tõepoolest, um- bes kuu aega pärast protsessi, 1973. aasta jaanuaris hakkasid Tartusse saabuma laimavad ette- kanded Burjaatia prokuratuurist. Kirjutasin nende kohta küll põh- jalikud seletused, kuid hooli- mata sellest lasti mind sama aasta juunis üldajaloo kateedri vanemõpetaja kohalt lahti. (hil- jem küll anti mulle inseneri koht orientalistikakabinetis).

M.L. Kes Sind lahti laskis?

L.M. Võiks öelda, et süsteem, aga süsteem töötab alati läbi konkreetsete inimeste. Praegu tahaksid kindlasti paljud seda toonase rektori Arnold Koobi kaela ajada, kuid budoloogia oli ja on ka praegu meil Eestis nii mõnelegi pinnuks silmas. Ma ei räägi sugugi ainult endasse puu- tuvast, kui ütlen: kahju, et mõ- ned inimesed meil Eestis on isiklike või ideoloogiliste pro- bleemide lahendamiseks nii ker- gesti valmis kasutama võimude abi, mida nad muidu väidavad end põlgavat... Siin, NL lääne- osas ei kannatanud kaugeltki mina üksi. A. Pjati gorski kaotas igasugused töövõimalused ja oli sunnitud emigreerima Inglis- maale, kus ta praegugi töötab Londoni Ülikoolis. Üldse pidur- das see protsess budoloogia aren- gut NL-s vähemalt kümme aast- tat. Selles mõttes saavutasid Burjaatia võimud vähemalt osa- liselt oma eesmärgi.

Kuid ma ei usu, et nemad Dandaroni hävitasid. Dandaron lihtsalt otsustas lahkuda. Kuhu? Sellest on veel vara rääkida.

BIDJA DANDARON

Mantrajaana tee

Budistliku õpetuse keskseks probleemiks kõigis kolmes „sõidukis“ (yāna) on lahkumine algusetust ja kannatusterikkast sansaarast lõpp-ideaali — nirvaana suunas. Iga sõiduk viib üle eri viisil ning isegi mõistet „tee“ ja „nirvaana“ võivad neis olla erinevad. Nirvaana teooria mahajaanas langeb kokku tantristliku teooriaga, kuna mõlemad väidavad, et nirvaana on transsedentne seisund, st. ta asub teispoole mõistusliku tunnetuse piire. Nirvaana kohta ei saa öelda, kas ta on tekkinud või ei ole, ehk kas ta võib kunagi tekkida; ta pole ei mõeldunu, praegune ega tulevane. Buddha ise ei andnud nirvaana olemuse konkreetset selgitust. [...]

Mahajaanas tähendab nirvaana ainult kire, vihkamise ja nõmeduse leegi vaibumist, ta ei tähenda hoopiski absoluutset olematust; nirvaana on olemise absoluutne täiuslikkus.

Budistlikud mõtlejad, õpetlased selgitavad asja nõnda: nirvaana pole midagi muud, kui täiesti puhaste teadvuse seisundite voog ja vaimse arengu lõpptulemus. Vaimse arengu lõpptulemusena on ta hävestav õndsus. Ta on täiustumise siht ja mitte sugugi hävingu kuristik. „Kõige selle hävitamise teel, mis on meis individuaalset, astume me ühendusse kogu universumiga, saame suure kulgemise lahutamatuks osaks.“ Just nõnda jõuavad budistid-mõtlejad järeldusele, et nirvaana on seisund, mis jääb väljapoole „subjekt—objekt“ suhte raame. Temas pole vähimatki jälge individuaalsest „minast“. Nirvaana on sellise tegevuse seisund, mis ei allu põhjuse ja tagajärje (karma) seadusele, sest ta on tingimatu vabadus. Ühest küljest on see enesekustutamine, olemise elementide (dharmade) voogamise katkemine, teisest küljest — absoluutne vabadus sansaara segadustest ja tinglikkustest, kuid mitte mingil juhul häving. [...] Maadhjamika-prasangika koolkonna esindajate sõnul on nirvaana sama, mis šuunja (sanskrit. śūnya — tühjus), kirjeldamatu, sõnul väljendamat, loogilise mõtlemise poolt haaramatu. Muuhislas väidavad nad, et sansaara ja nirvaana on ühtsed, sest kui kaotada sansaara tinglikkused, siis ongi sansaara ja nirvaana üks ja seesama. [...]

Buddha õpetus on järgijatele avatud kahes aspektis: 1) õpetuse filosoofiline olemus; 2) õpetus suurtest teedest. Kuigi tantristlik õpetus hõlmab mõlemat suunda, on nirvaanasse jõudmise viisid selles esitatud teisiti.

Tantristlik õpetus jõuab hulkadeni kahel viisil. Esiteks riddhi (sanskrit. ṛddhi) teel, mis on potentsiaalselt olemas tantristlikus õpetuses endas. Tantristid ütlevad, et iga otsija, kes oma karma järgi jõuab tantristliku süsteemi juurde ja järgib kõiki selle ettekirjutusi, läbib kuni nirvaanasse jõudmiseni tingimata kõik riddhi ja siddhi astmed. Riddhi tähendab

üloloomulikke vägesid, mis on kõrgemad kui kaheksa tavalist siddhit.¹ Joogi, kes on omandanud riddhi, käib vahetult läbi jumalusega. On olemas teatud pühendused, mida teostades otsija omandab riddhi. Teine viis õpetuseni jõudmiseks on karma tee. Karma on põhjuse ja tagajärje kõlbeline seadus. Ükski tegu, olgu hea või halb, ei kao jälgi jätmata. Indiviid ei saa põgeneda oma varasemate tegude tagajärgede eest. Mõõdu loob tegelikult praegust ja tulevast. „Just karma erinevuse tõttu pole inimesed ühesugused: mõned on pikaajalised, mõned mitte, mõned on terved, mõned tõbised.“ Indiviidi elulugu ei alga tema sünnimomendist, vaid kujuneb lõpmatute ümbersündide jooksul. Seepärast on inimesed, nagu kõik muudki olen-

gendi järgi on olemas tuhat „hüveaja“ Buddhat, kes peavad üksteise järel ilmuma sansaaras ja kuulutama budistlikku õpetust, soodustades nõnda selle levimist. Ühe Buddha viibimisajaks sansaaras arvatakse mõni tuhat aastat. Järjekorras neljas selles reas on Buddha Šākyamuni. Legendi järgi ainult tema, siis veel kolmeteistkümnes ja viimane — tuhandes Buddha kuulutavad tantristlikku õpetust. Ülejäänud 997 Buddhat õpetavad ainult hinajaana teed. Selle legendiga veensid tantristlikud õpetajad oma kuulajaid taolise nähtuse unikaalsuses. Nad arvasid, et iga indiviid, kes on saanud pühenduse selles elus, on kindlasti karma-olend ja tuli tantristliku õpetuse juurde selleks juba ammu ettevalmistatuna.

Bhagavat (s.o. Buddha) andis

Dandaroni ema.

did sansaaras, vaid ajutised lülid põhjuse ja tagajärgede pikas ahelas, kus ükski lül pole teistest sõltumatu. Budistlike tantristide arvates inimene, kes kohtab selles elus tantristlikku õpetajat ja, saanud temalt pühenduse, teostab joogat, kohtus selle õpetusega kindlasti eelmistes sündides või löi vastavate tegudega sellise karma, mis tõi ta praeguses elus tantristliku õpetuse juurde. Buddha tantristlikku õpetust peetakse väga haruldaseks nähtuseks sansaaras. Le-

tantristlikku õpetust edasi Õpetajale või taevaneidudele (sanskrit. dākinī), kellelt see jõudis uuesti Õpetajani. [...] Õpetajal, kes traditsiooni kohaselt ja pidevalt annab edasi tantra saladust, on tantrismis eriline tähendus. Just selle kohta ütleb Tsongkhapa: „Päikesekiired, kui tugevad nad ka ei oleks, ei süüta tuld läätse abita. Samamoodi on ka Bhagavati õpetusi ilma Õpetajata võimatu omandada ja teostada.“ Tantristlik Õpetaja on õpilasele rohkem kui lihtsalt isiksus, kes

juhtus saama tema õpetajaks. Õpetaja on teatud mõttes õpilase isiksus tervikuna, mis kutsub teda käima tantristliku õpetuse teed, kuigi samal ajal on Õpetaja omaette ajalooline isik. [...] Veelgi enam, „Õpetaja-õpilase“ suhte ülemmääraks on reegel: Õpetajas ei tohi kunagi näha ainult inimest, sest sellise suhtumisega on halvatud nii Õpetaja kui ka õpilase püüdlused ületada õpilase tavalised olemasolutingimused, isegi kui viimane on jõudnud selge mõistmiseni. Nõndaviisi ei saa iga juhuslik isik olla Õpetaja ega saa õpilaseks võtta iga esimest vastutuliijat. Õpilane, karma-olend, peab jõudma sügavalt läbitunnetatud arusaamiseni õpetuse vajalikkusest. Õpetaja peab endas teostama kõik, mida ta õpetada tahab. Ainult sellistel tingimustel saavad kujuneda vastastikku kasulikud suhted, millest tekib see, mis on ülimalt tähtis indiviidi edasiseks eluks. Õpilane, kes võtab omaks tantristliku õpetuse, täiustub, süüvib keskendunult, lugedes seejuures mantrat, mis puhastab tema keele igasugusest kõntsast. Kogu see protsess on mõtlusse süüvimise ehk „keskendumise“ teostamine. Eelkõige on see lihtsalt oma tähelepanu suunamine millelegi. Tähelepanu kui meele element on süüvimise lihtsaim liik. Eriliste harjutuste teel (meie ülesanne pole praegu neid kirjeldada) võib tavalist tähelepanuvõimet arendada. Sel puhul jõutakse täiesti erilise seisundini. Asi või mõte, millele keskendutakse, millele võimendatult suunatakse oma tähelepanu, hõlmab teadvuse tervikuna, surudes sealt välja kõik muu. Sel teel jõutakse keskendatava asja püsimiseni teadvuses, transi seisundini, mis mõnikord lõpeb katalepsiaga. Nagu oli juba juttu, ei saa nirvaana tegelikkust loogiliselt tõestada, selleni võib jõuda ainult keskendumise ja kirgastumise abil. Keskendunud mõtlusesse süvenenud joogi „näeb“ oma aalaja-vidžnjaana (sanskrit. ālaya-vijñāna; see vastab joogatšaara koolkonnas individuaalsele „minale“) tõelise loomuse abil. Nagu valgus, muudab see selgeks nirvaana olemuse. Õpetaja, kes on jooga abil jõudnud teatud tulemusteni, võib oma karmaõpilasele, kui too osutub sobivaks anumaks, anda pühenduse tantristlikesse saladustesse. See tantristlik salaõpetus on võti nirvaana seisundi saladuse avamiseks, tõrksa teadvuse kontrolli ja allutamise viis, juhend tegelikkuse vahetu intuiitiivse tajumiseni jõudmiseks.

¹ Siddhi — vaimne vägi, mis avaneb indiviidis jooga teostamise ajal.
² Tsongkhapa (1347—1419) — tiibeti Õpetaja ja reformator, Gelugpa e. „kol-lamütside“ koolkonna rajaja.

Tõlgitud lühendatult artiklist: „Общая схема совершенствования по пути Мантраяны“ käsikirjalisest kogumikust Б. А. Дандарон. Статьи. Переводы. Редакция. 1987. 158—169. Vene keelest tõlkinud MÄRT LÄÄNEMETS

Seletusi III raamatu I ja II peatüki mõistmiseks

Siin esinevad jällegi terminid ja nimed, mille kohta seletust saab „Sõnumitooja“ esimestest numbritest. I. 1. Tuleb arvestada lapsi — muidugi tuleb arvestada seda, et sünniksivad tugevad ja terved lapsed. I. 7—9 põhjal selgub, et juba tollal sõlmiti abielud astroloogiliste ettekuulutuste põhjal. Kuid kuidas Vātsjājana kõigesse sellesse suhtub, peaks olema ilmselge. I. 13 tsiteerib Vātsjājana ilmselt mõnd varasemat teost, kuid selle mõte pole päris selge. Võib arvata, et naise puhul ei peetud heaks seda, mis viitab tugevusele, vägevusele, mehelikkusele (nimetatud häälikud). I. 19. Saatust — s.o. endeid. I. 20. Suplust jne. — mõeldud on rituaalseid abiellumisega kaasaskäivaid toiminguid. I. 21. loetletakse abiellumise viise, mis olid religiooselt aktsepteeritud. Brahma-abieliu tähendab abiellumist sama seisuse liikmete vahel. Pradžāpati-abieliu on sama, kuid ei anta kaasavara ega nõuta ka tasu pruudi eest. Rīši-abieliu puhul ei ole kaasavara, kuid tasuks pruudi eest nõutakse lehm või pull. Deva-abieliu tähendab tütre andmist naiseks preestriile. II. 1. Olgu vooruslikud — ärgu astugu seksuaalsesse vahekorda. II. 19. Vastupidine vastus tähendab seda, et tüdruk peab ütlema: „Ma ei ihka sind! Sa ei meeldi mulle!“ II. 28. Kõlav küünistus — vt. II raamat II. 4. II. 35 Salakoht — täpne tõlge originaalis esinevast *guhya*-deša. II. 37. Siin on ühelt poolt silmas peetud seda, et mehel võib juba olla mõni naine, aga ka seda, et mees lubab mitte võtta teisi naisi.

III peatükk Tüdrukule lähenemine. Liigutuste ja näoilmete selgitamine

§ 26. Tüdrukule lähenemine.

1. Mees, kellel pole varandust, kuigi tal muidu võivad olla üsna head omadused, või keskmiste omadustega mees, kellel pole aga algatusvõimet, või rikas naaber või mees, kes sõltub oma vanematest või vendadest, või mees, keda kutsutakse külla vaid lapseliku käitumise pärast, ärgu püüdku tüdrukule ligineda, sest see jääb temale nagnii kättesaamatuks.

2. Niisugune mees peaks lapsepõlvest peale tüdrus end vastu kiindumust äratama.

3. Samal viisil toimigu ka see, kes on jäänud vanemata ning on üles kasvanud oma onu juures lõunamaal. Kuigi alandatud, on tal siiski raha abil võimalus saada onu tütre, kuigi see paistab kättesaamatu ja on isegi teisele lubatud.

4. Kuid ta võiks pöörata tähelepanu ka tütarlapsele, kes elab väljaspool perekonda. Ghotakamukha väidab, et püüd tüdrukut sel moel kätte saada aitab teostada dharmat; järelikult on see kiiduväärne.

5. Noppigu ta koos tütarlapsega lilli, punugu pärgi, ehitagu mängumaja, mängigu nukkudega ning õppigu toitude ja jookide valmistamist. Muidugi tehku ta seda vastavalt tutvuse tasemele ja tütarlapse eale.

6. Täringumängu, lauamängu, peos peidus oleva asja äraarvamise mängu, väikse sõrme jt. sõrmede mängusid, keskmise sõrme kinnipüüdmist, kuue kivi mängu ja teisi paikkonnale kohaseid mänge peaks mees tüdruku kalduvusi arvestades usaldusväärsete teenrite ja teenijannadega ning tüdruku endaga mängima.

7. Samuti sõbrannadega liigutsmänge, nagu silmasulgemist, pealehakkamist, soolakaravani, tuuleveskit, teraviljamängu, sõrmenipsu ja teisi paikkonnas sobilikke mänge.

8. Kui mees suudab tüdrus usaldust äratada, siis peaks ta temaga tihedamad sidemed sõlmima ja temaga austavalt ümber käima.

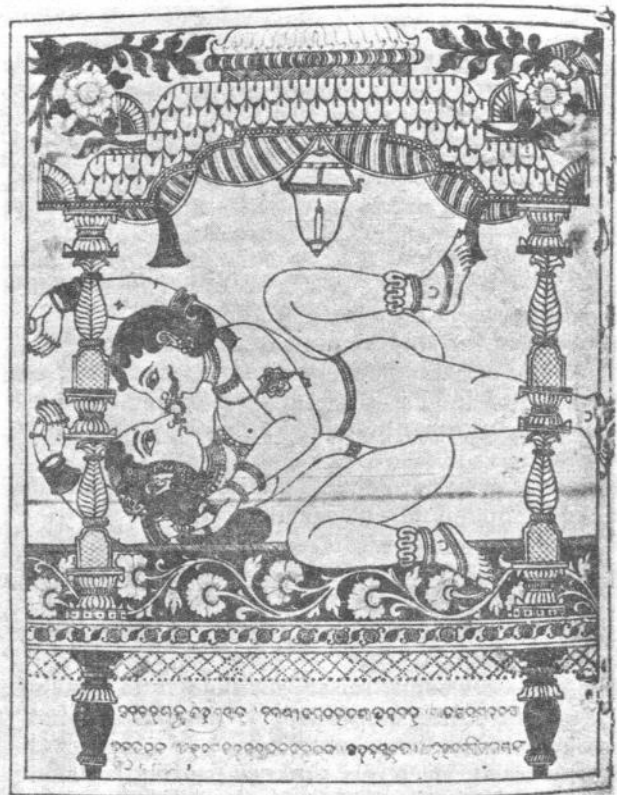
9. Oma amme tüdrukt peaks mees kohtlema õrnalt ja sõbralikult. Sest kui too suhtub temasse sõbralikult, siis suudab pärast asjaoludega tutvumist teda tüdrukuga kokku viia, ilma et temaga sõpruse üles ütleks. Isegi siis, kui talle palvet ei esitata, suudab amme tüdrukt käituda nagu õpetaja.

10. Isegi kui ta mehe kavatsusi ei tea, suudab ta, kuna on sellesse kiindunud, selle voorusi kirjeldada nii, et tüdruk satub nendest vaimustusse.

11. Kus ka armastatu ei näitaks üles mingit soovi, seda kõike tuleks mehel aru saada ja täita.

12. Muretsegu ta otsekohe tütarlapsele enneolematuid mänguasju, mida kellegi juures pole varem nähtud.

13. Näidaku ta tüdrukule palli, mida kaunistavad jooned ja ehivad mustrid ning lõngast, puust, pühvlisarvest ja elevandiluust nukkusid ning ka meest, jahust ja savist tehtud esemeid.

14. Näidaku ta ka, et oskab toitu valmistada. Andku ta tüdrukule kokkukõidetud puuoina ja -lamba, -soku ja -kitse, savist, puust ja pilliroost tehtud mängutempli, papagoi-, kääb-, varese-, haigru-, kuke- või põldpüüpuuri, huvitava kujuga veeanuma, amuleti, tillukese keelpilli, puldi ning lakki, punast arseenikut, kollast arseenikut, kinaveri ning musta ja teisi värviseid. Veel andku ta sandlit ja safranit. Samuti võiks ta aega arvestada ja võimaluse kohaselt vargi kinkida beetlivilju ja -lehti. Kuid asju, mida võib avalikult kinkida, neid kinkigu ta avalikult. Püüdku ta teha nii, et tüdruk jääks arvamusel, nagu täidaks mees kõik tema soovid.

15. Kokkusaamistel pangu ta tüdruk vargi kingitust vastu võtma, samuti ka vestlusringides.

16. Kingi salajase üleandmise põhjuseks nimetagu ta hirmu oma vanemate ees ning samuti asjaolu, et keegi teine himustab sama kinki.

17. Kui vestluste ajal on märgata, et tütarlapse hinges kasvab kiindumus, siis rõõmustagu mees teda meelitavate, kuid kohaste juttudega.

158—169.
MART
LÄÄNEMETS

18. Kui tüdrukule meeldivad imelood, siis tuleb teda vaimustada mustkunstiga. Kui ta on kunstilembeline, siis tuleb talle näidata oma oskusi. Kui ta armastab laulda, siis tuleb talle esitada laulusid, mis silitavad kõrvu. Vihmaaja kuu täiskuupäeval, sügiskuu pimedade poole kaheksandal päeval, teise sügiskuu täiskuupäeval, pidupäeval, rongkäikudes ning koidu ja eha paistel või koduteel rõõmustagu mees tütarlast kõige erinevamate pärgade ja kõrvaehetega, samuti vahaehetega, aga ka rõivaste, sõrmuste ja muude ehete pakkumisega, kui ta kindel on, et need temale midagi paha ei tee.

19. Selleks, et amme tütrele selgitada teiste meeste iseärasusi, tuleb talle õpetada mehe käitumist ja kuutkümend nelja teadmist.

20. Kui teda niiviisi õpetatud on, siis suudab ta armastatud tütarlapsele teatada, kuivõrd oskuslikult valdab mees armastuskunsti.

21. Pangu mees alati selga kõige peenemad rõivad.

22. Kui tal tüdruku vastu tunded on, siis toonitagu seda oma näoilme ja liigutustega.

23. Noored naised ihaldavad eelkõige meest, keda nad pidevalt näevad ja usaldavad. Kuid isegi siis, kui nad ihaldavad, ei näita nad seda välja — nii väidab vana-sõna. Niiviisi tuleb tüdrukule läheneda.

§ 27. Liigutuste ja näoilmete selgitamine.

24. Nüüd aga vestame liigutustest ja näoilmetest.

25. Tüdrukul ei maksaks mehele otsa vaadata. Kui aga tema nägu silmitsetakse, siis näidaku ta üles häbelikkust.

26. Oma vaimustavat ihu näidaku ta vaid mingil muul ettekäändel.

27. Heitku ta armastatule pilk vaid siis, kui too on hajevil, enesest tõmbunud või eemaldunud.

28. Kui temalt midagi küsitakse, siis vastaku ta naeratades ebaselgete sõnadega, otsekui kõhkleks, väga aeglaselt ja langetatud peaga.

29. Lasku ta endale meeldida, kui mees tema kõrval pikka aega viibib.

30. Kui aga mees eemal seisab, siis rääkigu ta näoilmet pidevalt muutes oma kaaslastele: „Vaadaku ta mind!“ ning ärgu lahkugu oma kohalt.

31. Kui ta midagi näeb, siis puhkegu naerma ja hakaku rääkima, et ikka paigale jääda.

32. Kui ta juures juhtub mõni laps olema, siis emmaku ja suudelgu seda. Või maaligu teenijanna laubale märk.

33. Kaaslastest ümbritsetuna tehku ta seda või teist vigurit.

34. Kuid usaldagu ta oma sõpru, võtku nende juttu tõsiselt ja käitugu selle järgi.

35. Teenritega peaksid ta suhted olema sõbralikud. Vestelgu ja mängigu ta nendega.

36. Nende toimingute kohta esitagu ta neile küsimusi nii, nagu oleks ta isand Višnu.

37. Ning kui need tema armastatust kellelegi teisele räägivad, siis kuulaku seda hoolega pealt.

38. Kui amme tütar teda julgustab, siis mingi ta armastatu koju.

39. Jätku ta amme tütar enda ja mehe vahele ning pangu ette hakata mängima täringut või mõnd muud mängu või vestlema.

40. Kuid pangu ta tähele, et kunagi ei läheks välja ehtimata.

41. Kui mees pakub talle kõrvaehet, sõrmust või pärga, siis võtku ta see mehe küljest ja andmu sõbratari kätte. Hiljem aga kandku seda pidevalt.

42. Kui teisi kosilasi nimetatakse, siis näidaku ta üles jahmumist. Kunagi ei maksa suhelda teiste kosilaste lähikondlastega.

43. Jälgi neu tunderikkaid ilmeid näol ja liigutusi: nendest mõistad, mida teha, mida tegemata jätta.

44. Mängudega võidad plika, kunstidega võidad neu, siirusega võidad daami — igaühele on oma!

NÕNDA LÕPEB KOLMANDA RAAMATU KOLMAS PEATÜKK „TÜDRUKULE LÄHENEMINE. LIIGUTUSTE JA NÄOILMETE SELGITAMINE“

Seletusi III raamatu III peatüki mõistmiseks

Seda peatükki lugedes tuleks arvestada, et muistses Indias hakati nii mõnigi kord endale naist otsima veel üsna ebaküpsete tütarlaste seast, mis ei tähenda sugugi, nagu oleks nendega tingimata selles eas ka intiimvahekorda astunud. Muidugi on see peatükk õpetuseks ka üsna noortele poistele, kes esmakordselt tüdrukusse kiinduvad. III. 4. Tütarlaps, kes elab väljaspool perekonda — mõeldud on tüdrukut, kes ei kuulu onu perekonda. III. 6. Siin ja ka edaspidi nimetatud mängusid on kirjeldatud Jaśodhara kirjutatud kommentaaris. Kuna kirjelduse edasiandmine nõuaks liig palju ruumi, siis on sellest siin loobutud. Tähelepanu tuleks juhtida soovitusel mängida antud paikkonnale iseloomulikke mängusid, neid aga on ju Eestiski küllaldaselt. III. 12—14. Ka siin peaks eestlasest lugeja arvestama, et Eestimaal võib kinkida hoopis muid asju. III. 35. Višnu on keskseid jumalaid hinduismis. Õeldu mõte on, et neu peab käituma väga auväärselt, kuid samaaegselt heatahtlikult.

Aga Tiibet?

Tiibet on, jah, võib-olla Hiina poliitika nõrgim külg. Kuid see käib ainult Hiina riigi kohta. Rahva suhtumine on midagi hoopis muud. Nägin budistlikes kloostrites palju Dalai Laama pilte, keegi ei andnud käsku neid ära koristada, kui Dalai Laamale Nobeli rahupreemia määrati, mille vastu Hiina valitsus ametlikult protesteeris. Tiibet saab kunagi kindlasti jälle iseseisvaks. Kuid ei maksa unustada, et Tiibet on Hiina koosseisu sattunud suures osas siiski iseenda süü tõttu. Kui mandžud 1644. a. Hiina vallutasid, oli nende religiooniks tiibeti budism ja usujuhiks Dalai Laama. Mandžude dünastia lõpuni 1911. a. oli soosituimaks usundiks Hiinas just tiibeti budism. Loomulikult see tiibetlastele tollal meeldis. Ja sama loomulik, et hiinlased harjusid pidama Tiibetit oma territooriumi osaks. Budistidel on niisuguse kestva toime jaoks oma termin — karma. Küsimus on selles, millal karma viil ammenub. Eelöeldu ei tähenda sugugi, nagu ei pooldaks ma tiibeti rahva vabanemispüüdlusi. Tahan lihtsalt toonitada, et paljudel asjadel võivad olla väga keerulised põhjused.

Kas näed paralleele Tiibeti ja Eesti praeguse olukorra vahel?

Vastus eelmisele küsimusele peaks näitama, et paralleelid peaaegu puuduvad. Hiina-Tiibeti suhted on olnud midagi muud kui Vene-Eesti suhted. Ükski eestlane pole kunagi olnud Venemaa peavaimulik. Moskvast pole eesti kloostrid nagu Pekingis on tiibeti kloostrid. Paralleelid on selles, et nii nagu Tiibet on asetunud kahe suure kultuuri — india ja hiina — vahel, on ka Eesti asunud kahe suure kultuuri — vene ja saksa — vahel. Nagu tiibeti kultuur on rohkem mõjutatud india kultuurist, on Eesti olnud rohkem mõjutatud saksa omast. See ei tähenda, muidugi,

Algus eelmises „Sõnumitoojas“

nagu poleks teiselt poolt mõjusid olnud. Kuid siiski on Tiibet maailma mastaabis arvestatav faktor nii kultuurilisel kui ka poliitilisel tasandil, Eesti seda aga veel paraku ei ole. Seega võiks meil olla Tiibetilt palju õppida, näiteks seda, kuidas kahe suure kultuuri vahel ka ise suureks saada. See tähendab eelkõige, et suudetakse jääda iseendaks, kuigi võetakse palju üle. Tiibet ei ole saanud väikeseks Indiaks või Hiinaks, vaid on ikka jäänud Tiibetiks.

Kas lähemas tulevikus võiksid kõne alla tulla konkreetsed sidemed Tiibeti ja Eesti vahel?

Päris Tiibetiga vaevalt. Küll aga tiibetlastega, kes asuvad väljaspool Tiibetit. Tiibeti kultuuriga on Eestil olnud võimalus olla otsesidemetes juba pikka aega, kas või Burjaatia ja Mongoolia kaudu.

Läheks nüüd tagasi Hiinasse. Konfutsianismi taassünnist oli juba juttu. Kas puutusid seal kokku ka teiste religioonidega?

Jah. Ühtekokku viibisin kuues tegutses budistlikus kloostris, üks neist oli tiibeti budismi kloostr Pekingis. Ülejäänuid on raske mingi ühe koolkonna alla paigutada, sest Hiinas pole koolkondade jagunemine nii range nagu Tiibetis või Jaapanis. Ühes kloostris võivad elada kõrvuti näiteks Amitäbha kummardajad ja chan-budistid. Aga kloostrid õitsevad ja rahvast on neis väga palju. Mõnevõrra vähem on inimesi taoistlikes kloostrites. Õnnestus viibida kolmes tegutses taoistlikus kloostris. Meelde jäävaim oli Hiina kõige pühama mäe, Taishani tipul asuv Helesiniste pilvede kloostr. Kui budismil puudub ühtne keskus, siis taoistidel on selleks Valgete pilvede kloostr Pekingis. Võib öelda, et praegusel hiina taoismil on vähe ühist Lao-zi õpetusega. Taoistlik teenistus tähendab põ-

hiliselt arvukatele jumalustele palvete lugemist, mitte aga universaalse kulgemise üle mõtisklemist.

Valitsusvõimud kloostrite ellu vahele ei sega?

Ei paistnud küll kusagil mingit vahelesegamist. Igal pool kloostrites torkasid silma remonditööd. Ilmselt käib veel kultuurirevolutsiooni jälgede kõrvaldamine. Igas kloostris olid kauplused, kus müüdi religiooset kirjandust ja kunstiteoseid. Kõik see toimus täiesti vabalt. Otsin neist ka ise nii mõnegi raamatu ja kunstitöö.

Sa oled rääkinud rohkem Hiina traditsioonilisest kultuurist. Kas kaasaegses kultuuris ja kunstis on ka Lääne mõjusid tunda?

Rohkem ikka Ida mõjusid! Moderse tsivilisatsiooni mõjud saabuvad Hiinasse ju ida poolt — Hongkongist, Jaapanist, Taiwanilt ja USA-st. Kõik need maad asuvad Hiina suhtes idas. Aga teatavasti andis hiina kultuur ise tohtu panuse moderne tsivilisatsiooni tekkeks XVII—XVIII sajandil. Nii et paljuskui võtab Hiina nüüd edasiarendatud kujul üle seda, mille algel ta varem istutas üldinimlikku tsivilisatsiooni. Mina näiteks ei saa aru, mida tähendab meil väga pruugitav väljend 'euroopalik rõivas'. Kui selle all mõeldakse pükse ja kuube, siis heitkem pilk mitu tuhat aastat vanadele hiina skulptuuridele. Tol ajal teatavasti Euroopas neid rõivaesemeid ei kantud. Pikemas ajalooperspektiivis vaadatuna paistab nii mõnigi asi teistmoodi kui tavaarusaamad. Lääne (kuid mitte Euroopa) mõjaks võib pidada seda, et noored hiinlased eelistavad teele kohvi. Kohvi joomise komme sai ju alguse Lähis-Idast, mis asub Hiinast läänes.

Kas võib ehk öelda, et praegu on teatud mõttes tegemist Hiina renessansiga?

Võib küll. Hiina kultuuri areng tõepoolest tardus XVIII sajandi lõpul. Võib-olla, kui vaadata jällegi laiemas ajaloolises kontekstis, olid marksistide võimuletulek ja sellega seotud ekstsessid ehk vajalikudki tardumusest ülesaamiseks. Praegu ei tohiks Hiina edasise arengu suunas küll kahtlusi olla, isegi kui lähemad aastad veel vastupidiseid näiteid toovad. Poole sajandi pärast on Hiina kindlasti maailma juhtivaid riike. Ka see on renessans, sest kuni XVIII sajandi lõpuni Hiina seda oli. Veelgi enam, II—XVI sajandini oli Hiina maailma absoluutselt juhtiv maa.

Nii, et maailma arenguperspektiive silmas pidades peaksime meie siin Eestis pöörama koostööpartnerite otsinguil pilgu pigem Itta kui Läände?

Aga muidugi. Kuigi praegu on nii meie kui ka Hiina olud üsna segased. Meie omad eriti. Selge on see, et praegu võib Hiinast majanduse vallas palju asju saada märksa odavamalt kui Läänest. Tuleviku perspektiive silmas pidades saab vastus olla aga täiesti ühemõtteline. Selge, et tuleks ennast rohkem siduda maailma tõusvate piirkondadega. Üle-eelmises „Sõnumitoojas“ rääkis Jaan Puhvel Vaikse ookeani basseini maade tõusust. Temale, kes ta ise selle ala idaosas elab, on pilt ilmselge. Käinud sama piirkonna lääneosas, veendusin selles ka ise. Sotsioloogid ja futuroloogid räägivad samast asjast juba paar aastakümnet. Hiinlastel on sama veendumus ning nad tegutses selle teostumise nimel. Järelikult tuleks ka meil partnereid otsides tõsiselt kaaluda, kuhu oma pilk suunata. Eriti arvestades, et mõisted Lääs ja Ida on niivõrd relatiivsed ja ilma kindla tähenduseta.

Usutles MÄRT LÄÄNEMETS

ROERICHI PÄEVAD MOSKVAS

NSVL TA Orientalistika Instituudi indoloogia keskus ja J. N. Roerichi nimeline kabinet korraldavad igal sügisel traditsioonilise teaduskonverentsi, mis on saanud tuntaks nime all „Периховские чтения“. Selleaastased Roerichi päevad toimusid 22.—23. novembril. Tänavu andis konverentsile värvi see, et avaistungil viibis Svjatoslav Roerich koos abikaasa, tuntud india filminäitleja Devika Raniga, kes äsja sai J. Nehru nimelise preemia. Konverentsi programmis oli 16 ettekannet, esinejad Moskvast, Leningradist ja Ulan-Udest. Alljärgnevalt anname ülevaate mõnest huvipakkuvamast ettekandest.

T. Jelizarenkova — „Uuest laulust „Rigvedas““. Kõige vanemas veedas kuuluvad rišid jumalate poole pöördudes tihti: „Kiidan Sind uue lauluga!“ Teadlasi on ammu paelunud probleem, mida see väide tähendab. Tihti arvatakse, et siin on tegemist suhtega loominguks ja kanoonilise vahel „Rigvedas“. On teada, et „Rig-

veeda“ hümnides ei ole ükski riši lisanud mütoloolilise süžeele midagi sisuliselt uut. Võib väita, et „Rigveda“ laulab pidevalt iseennast ümber. Mütoloolilisi süžeid on selles hümnidekogumikus palju ja igas hümnis neid tervikuna ei korrata, vaid üksnes nimetatakse. Arvatakse, et „uus laul“ nõnda uue stiili loomist tähendab. „Rigveda“ ajastul oli kunst Vana-Indias traditsiooniline ja poeesiat peeti käsitöoks. Samas on kõikides hümnides kuulutatud, et „uus laul“ on loodud vanade (eelmiste) rišide eeskujul. Mis on siis „uus“? Asja võib paremini selgitada funktsionaalne lähenemine tekstile. „Rigveda“ hümnidel oli maagiline tähendus, nende funktsiooniks oli jumalate mõjutamine. Nende interpreteerimisel võib olla viljakas kommunikatsiooniteooria rakendamine. Adressandina võib

vaadelda rišit, adressaadina jumalat ja teatena hünni, mida lauldakse. „Uue laulu“ puhul pole nõndaviisi tähtis ei uus sisu ega uus stiil, vaid uus k o m m u n i k a t s i o o n i akt: uue aktiga loob riši uue kontakti jumalaga, sest vana akt on end amendanud.

A. Volodarski — „India matemaatika keskaegses Euroopas“. Meie tsivilisatsioon on olemas tänu india matemaatikale. Indias leiutati null, positsiooniline kümnendsüsteem ja peamised algebra reeglid. India panditid kirjutasid ka matemaatika-alaseid traktaate lakoonilises luulevormis. India matemaatika jõudis Euroopasse araablaste vahendusel. Tuntumaid vahendajaid oli IX sajandil Al-Horazmi, kelle nime latiniseeritud variant on tuletatud mõiste „algoritm“. Araabia traktaadid kirjutati proosas, neis on tihti kor-

dusi ja sisuliselt on nende näol tegemist india matemaatikute tööde kommentaaridega. Alates XII sajandist tõlgiti araabia tekstid ladina keelde. Ka need on proosavormis, kuid mõned ladinakeelsed matemaatikareeglid koostati luulevormis, mis on omane india tekstidele. Sellest võib järeldada, et umbes XIII sajandil sattus Euroopasse india päritoluga töid ja nõnda puututi siin vahetult kokku india traditsiooniga. Huvitav on ka see, et niisugune matemaatiliste reeglite luulevormis esitamine jätkus, ja V—VI sajandi Indias tekkinud traditsioon jõudis ka näiteks Venemaal XVIII sajandil koostatud matemaatikaõpikutesse.

J. Novgorodova — „Millest annavad tunnistust Põhja-Hiinas avastatud petroglüüfid“. Lidsel ajal puudus kultuuriline piir tänapäeva Sise- ja Välis-Mongoolia vahel. Avastatud petroglüüfide (eelajaloolised kaljujoonised) analüüs ja võrdlus viitavad nende algpäritolule

Järg 8. lk.

„SÕNUMITOOJA” 1989

AASTAKÄIGU SISUKORD

Sõnumitooja 8

ARTIKLID	Lehe nr./lk.
XIV Dalai Laama Tenzin Gyatso. Inimikkuse teel maailmarahuni. Tõlkinud Maret Kark	15—16/1,3; 17—18 /3;
Dandaron, Bidja. Mantrajaana tee. Tõlkinud Märt Läänemets	19—20/2
Masing, Uku. Budismist ja kristlusest	23—24/3
Pjatigorski, Aleksander. Dandaroni lahkumine. Tõlkinud Märt Läänemets	5—6/4; 7—8/4; 9—10/4;
Võõbus, Arthur. Uusi perspektiive Euroopa vaimuloo uurimisel	23—24/2
Watts, Alan. Hiina kirjakeel	11—12/2
	19—20/7; 21—22/7

IDA KIRJASÜSTEEMID	
Hieroglüüfika lühikursus. Koostanud Märt Läänemets	1—2/7; 3—4/7; 5—6/7;
Jaapani kirjakeel. Koostanud Ülle Udam	7—8/7; 9—10/7
	11—12/7; 13—14/7;
	15—16/7; 17—18/7

INTERVJUUD. VESTLUSRINGID	
Berzin, Aleksander. Intervjuu Harri Ints	15—16/2
Grünberg, Sven. „Milarepa laulud”. Intervjuu Harri Ints, Arvo Tõnisoo, Heldur Pedajas, Piret Kikas, Ida Tuul ja Märt Läänemets	17—18/2
Kaamasuutra — Kellele? Milleks? Vestlesid Harri Ints, Arvo Tõnisoo, Heldur Pedajas, Piret Kikas, Ida Tuul ja Märt Läänemets	19—20/5, 6
Masing, Uku. Intervjuu Ingvar Luhäär ja Trivimi Velliste	13—14/2
Mody, Naresh. Rohkem avatust, rohkem koostööd, rohkem üksteisemõistmist. Intervjuu Märt Läänemets	3—4/2
Mäll, Linnart. Hiina nagu ta on. Intervjuu Märt Läänemets	21—22/2; 23—24/ 7
Mäll, Linnart. Veel Dandaronist. Intervjuu Märt Läänemets	23—24/4
Olesk, Peeter. Maailmakultuurist ja orientalistikast. Intervjuu Märt Läänemets	1—2/2
Pang Ying. Kas kauget on veel olemas? Intervjuu Märt Läänemets	5—6/2
Puhvel, Jaan. Intervjuu Märt Läänemets	19—20/3

KAAMASUUTRA	
Sissejuhatus. Linnart Mäll	1—2/5
I raamat. Üldine sissejuhatus	1—2/6
I peatükk. Sisujuht	3—4/5
II peatükk. Kolme elusihi täideviimine	3—4/6
III peatükk. Vajaminevate teadiste loetlemine	5—6/5
IV peatükk. Härrasmehe eluviis	5—6/6
V peatükk. Armukese abiliste ja sõnavijate tegude kirjeldus	7—8/5
II raamat. Armuühe	9—10/5
I peatükk. Naudingu sõltuvus mõõdetest, ajast ja loomusest	9—10/6
II peatükk. Embused	11—12/5
III peatükk. Suudlused	11—12/6
IV peatükk. Küünistamine	13—14/5
V peatükk. Hammustused	13—14/6
VI peatükk. Armuühenduse asendid	15—16/5
VII peatükk. Löögid ja häälitsemine	15—16/6
VIII peatükk. Naine mehe osas. Mehe ülesanded	17—18/5
IX peatükk. Ühendus ülalpool	21—22/5
X peatükk. Naudingute algus ja lõpp. Naudingute erinevused. Tülid.	21—22/6
III raamat. Suhtlemine tütarlapsiga	23—24/5
I peatükk. Soovitused valiku tegemiseks. Sidemete järeleproovimine	
II peatükk. Tütarlapse usalduse võitmine	
III peatükk. Tüdrukule lähenemine. Liigutuste ja näoilmete selgitamine	

KÕNED. PÖÖRDUMISED	
Mäll, Linnart. Lugupeetud lugeja!	1—2/1
Mäll, Linnart. Avakõne III orientalistika-päevadel	3—4/1
Mäll, Linnart. Tervituskõne Hiina RV Liaoningi provintsi delegatsiooni auks	5—6/1
Mäll, Linnart. Tervituskõne Eesti Roerichi-Seltsi asutamiskoosolekul	21—22/1

LUULE	
Kaplinski, Jaan	3—4/8
Kasemets, Aare	17—18/8
Masing, Uku	13—14/8
Milarepa. Tõlkinud Linnart Mäll	15—16/8
Ruan Ji. Tõlkinud Jaan Kaplinski	21—22/8
Solih, Muhammad. Tõlkinud Andres Ehin ja Ly Seppel	11—12/8
Tagore, Rabindranath. Tõlkinud Valev Mirtem	19—20/8
Valk, Ülo	7—8/8

MÖTTEVARAMU	
Dandaron, Bidja	23—24/1
Kašjapaparivartasuutrust. Bodhisattva missioon. Tõlkinud Linnart Mäll	9—10/1
Keyserling, Hermann. Bodhisattva — Inimsoo ideaal. Tõlkinud Krista Läänemets	7—8/1
Konfutsius. Tõlkinud Linnart Mäll	13—14/4; 17—18/1
Masing, Uku	13—14/1
Masing, Uku. Kirjast Linnart Mällile	13—14/4
Vadžradhvadžasuuatrust. Bodhisattva töötus. Tõlkinud Linnart Mäll	11—12/1

ÜLEVAATED. OLUKIRJELDUSED	
Herkel, Andres. Frommil on menu	9—10/2
Herkel, Andres. Ida psühholoogia Tartu Ülikoolis	19—20/4; 21—22/4
Ints, Harri. Mängime GO-d	5—6/3; 7—8/3; 9—10/3
Ints, Harri. Roerichi päevad Moskvast	23—24/7
Ints, Harri; Läänemets, Märt. Reis Orienti	21—22/3
Ints, Harri; Ude, Indrek. Orientalistika-päevad 1989	3—4/3
Kulmar, Tarmo. Daamide ja härrade ring	7—8/2
Kulmar, Tarmo. Demokraatraditsioonist orientalistikaringis	1—2/4
Külalised Lõuna-Hiinast	13—14/4
Lang, Tiina; Läänemets, Märt. Loomislaulust hauataguse maailmani	9—10/8
Luhäär, Ingvar. Tallinna orientaalklubi	5—6/8
Läänemets, Märt. Mälestati Uku Masingut	15—16/4
Meie külalisi	17—18/4
Parhomenko, Eduard. Seesväljaspool kultuuri-traditsiooni ning võrdleva kultuuriloo ja orientalistika ringi	1—2/8
Randmaa, Kersti. Aasia tantsis Kuopios	15—16/4
V.S. Ja me nägimegi	5—6/2

ROERICHI PÄEVAD MOSKVAS

Algus 7. lk.

Põhja-Tiibetist. Võrreldes leidusid nn. sküüdistiiliga, selgub, et sküütide nn. pödrakultuur Lõuna-Vene steppides ei olnud originaalne, vaid tugines varasemale Kesk-Aasias levinud kultuurile. Matusepaikadest leitud säilmete analüüs näitab, et mida varasema matusepaigaga on tegemist, seda europrõdsemad on säilmed. Järelikult ulatus pronksiajal euroopide rassi leviala seal piirkonnas Põhja-Hiinani. Kes olid selle kultuuri kandjad etniliselt? Antropoloogia ja arheoloogiate andmetega ei ole kuidagi vastus loomulikult, et tegemist oli iraani keelsete hõimude esivanematega. Suur Siiditee ei tekkinud tühjale kohale. Järelikult skeem, mille järgi indo-eurooplased on pärit Läänest ja mongoliidid Idast, ei pea paika. Arengu teid on alati mitu.

S. Tsöböktajeva — „Osor Rudajev — Petrogradi budistliku templi meister“.

Ettekanne oli pühendatud 1938. a. mõrvatud burjaadi laama elule ja loomingule, kes oli kandvamaid kunstnikke Petrogradis sajandi algul ehitatud templi kujundamisel. Üsna levinud on arvamus, et templi asutajaks oli Karlis Tennisons („Paljasjalgne Tõnisson“), sel väitel pole aga mingit alust. Idee ehitada Petrogradi budistlik tempel pärineb XIII Dalai Laamalt. Templi ehitamiseks ja kujundamiseks moodustati komisjon, millesse peale burjaadi vaimulike kuulusid ka silmapaistvad budoloogid F. Štšerbatskoi, S. Oldenburg ning kunstnikud Osor Rudajev ja Nikolai Roerich.

Peale nimetatud probleemide käsitleti konverentsil Roerichite perekonna kultuuripärandi teemat, rida ettekandeid oli pühendatud tiibeti ja mongoli budistliku kirjanduse, kunsti ja arhitektuuri kitsamate probleemide vaatlusele.

Roerichi päevadel osales
HARRI INTS

Toimetaja: Märt Läänemets
Makett: Indrek Ude
Päise kujundus: Leonhard Lapin

Toimetuse aadress: 20400, Tartu, Tiigi 78, ruum 117.

LUGEMISKILDE